

УДК 7.036(477) "1918/1919"

ВІКТОР ОБЮРТЕН, ЛЕСЬ КУРБАС, СЕРГІЙ ЄФРЕМОВ: РОЗДУМИ ПРО МАЙБУТНЄ МИСТЕЦТВА В РОКИ РЕВОЛЮЦІЙ ТА КАТАСТРОФ

Світлана ІВАНИЦЬКА,

доцент, завідувач кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій;

Тамара ДЕМЧЕНКО,

доцент кафедри історії України Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка

Українська революція 1917–1921 рр. дала потужний поштовх для розвитку національної культури, зокрема періодики. У статті обговорюється праця С. Єфремова в бібліографічному журналі «Книгарь» – рецензія на брошуру В. Обюртена «Мистецтво вмирає», переклад якої випустило у світ 1918 р. київське видавництво «Грунт» з передмовою Леся Курбаса. У додатку вміщено текст рецензії С. Єфремова з коментарями.

Ключові слова: Сергій Єфремов, Віктор Обюртен, Лесь Курбас, «Книгарь», мистецтво, Перша світова війна, революція.

VICTOR OBYURTEN, LES KURBAS, SERHIY YEFREMOV: REFLECTIONS ABOUT THE FUTURE ART DURING REVOLUTIONS AND DISASTERS

Svetlana IVANYTSKA, *associate professor, head of the department of law and social and humanitarian sciences of Zaporizhzhya institute of economics and information technologies;*Tamara DEMCHENKO, *associate professor, department of history of Ukraine, Chernihiv national pedagogical university named after T. Shevchenko*

The Ukrainian Revolution of 1917–1921 gave a powerful impulse to the development of national culture, periodicals in particular. The article discusses the S. Yefremov's review of V. Auburtin's brochure «The Art of Dying» in bibliographic journal «Knigar». The translation Auburtin's brochure was published in 1918 by the Kyiv's publishing house «Grunt» with the preface of Les Kurbas. The review by S. Yefremov and comment attached.

Key words: Serghiy Yefremov, Victor Auburtin, Les Kurbas, «Knigar», art, World War I, revolution.

Українська революція 1917–1921 рр., сторіччя якої відзначалося минулого року, дала потужний поштовх для розвитку національної культури, зокрема для розвитку періодики. Видатний український історик Я. Дашкевич одним із перших звернув увагу на роль часопису «Книгарь» в історії революційної доби: «Журнал, що виник у Києві часів Центральної Ради, перетривав вісім різних властей. Від початку до кінця він стояв на точці зору незалежного розвитку української культури» [3, с. 28].

«Книгарь: літопис українського письменства», що розквітнув на національно-культурному полі в добу Визвольних змагань, виходив з вересня 1917 р. до березня 1920 р. у Києві у видавництві «Час», за редактування спочатку Василя Короліва-Старого (1917, ч. 1–1919, ч. 18), а далі – Миколи Зерова (1919, ч. 19–1920, ч. 1–3). Усього побачило світ 31 число. До роботи було залучено понад 500 авторів. Сучасники з ентузіазмом зустріли появу часопису про книги. Редактор газети «Нова Рада» Андрій Ніковський відгукнувся схвальною рецензією на появу першого

номера «літопису українського письменства»: «Можна бути впевненим, що видання це згодом поширюватиметься, бо ж не може того бути, щоб наша книжка впала, нехай на місце теперішнім метеликам, політичним брошурам, агітаційним листкам прийде інша книжка – шкоди не буде. Навпаки, буде щось краще і замість того, щоб на всі гласи вопіять про автономію України, час вже автономній Україні дати добірне, культурне читання» [цит. за: 12, с. 315–316]. Знавець історії й ресурсів національної преси, Аркадій Животко писав, що згодом «журнал цей розгорнувся в книголюбський орган ширшого характеру. Крім широко поставленого відділу «Критики і бібліографії», на його сторінках з'являється довга низка цінних статей на теми книгознавства, журналістики і літератури» [6, с. 269]. Відомий фахівець з історії слов'янських літератур Микола Неврлий, висвітлюючи культурну ситуацію в Україні революційної доби, відзначив: «З найповажніших журналів, що їх видавали «попутники», треба згадати київський «Книгарь» (1917–1920), що його редагували М. Зеров і В. Королів. Він відзначався високим літературознавчим рівнем,

реагував на поточну літературну продукцію, а в розділі видавничої хроніки ретельно інформував про тогочасні видання в Україні. З ним співпрацювали визначні українські філологи С. Єфремов, Б. Якубський, П. Филипович та ін. Порівняно з іншими тогочасними періодичними виданнями, «Книгар» проіснував найдовше, видавши 31 номер» [10, с. 319]. Очевидно, що ні сам «Книгар», ні доробок його авторів і сьогодні не втратили своєї моральної ваги й естетичної цінності.

Сергій Олександрович Єфремов (1876–1939) – один із провідних українських публіцистів, літературний критик, автор славетної «Історії українського письменства», опублікував у «Книгарі» 47 блискучих рецензій, бібліографічних нотаток, книгознавчих і літературознавчих статей, два некрологи – пам'яті І. Л. Шрага та М. І. Туган-Барановського, статтю про нищення денікінцями української літератури, яка виявилася останньою в циклі його «книгарівських» публікацій [5]. Показово, що навіть невеликі за обсягом праці вченого згодом стали трактувати як істотний внесок у науку. Так, Ю. Бойко-Блохин наголошував: «Літературознавство Єфремова зв'язане тісно з життєвою актуалією. Тому є спокуса розглядати його наукову спадщину як публіцистику. Але в багатьох випадках – це лише спокуса. Бо його публіцистика того позему, який натурально переростає у цікаву, живу, соковиту літературознавчу аналізу. Засушені метелики під склом – це не його рід класифікації. Він не хоче також скидатися на доктринера-дослідника, який живе голими формулами. Літературно-громадська і критична публіцистика химерно переростає у Єфремова у глибший літературознавчий дослід, і не пробуйте у нього ці дві сфери розняти у тих випадках, коли він сам цього не зробив» [2, с. 49].

Нашу увагу привернула одна праця зі скарбниці «книгарівського» доробку С. Єфремова. Це рецензія на суголосну кризовим подіям сьогодення брошуру В. Обюртена під провокативною назвою «Мистецтво вмирає» [4]. Можливо, ім'я автора мало про що говорить сучасному читачу. Віктор Обюртен (Auburtin) (1870–1928) – відомий свого часу німецький есеїст, мистецтвознавець, театрознавець, культуролог. Народився в сім'ї, яка емігрувала з Ельзасу за два покоління до його появи на світ. Його дід, Шарль Луї Бенуа (1808–1885), працював шеф-кухарем для короля Пруссії. В. Обюртен дебютував як театральний критик у «Berliner Börsenzeitung». У 1911–1914 рр. працював у газеті «Berliner Tageblatt» (Париж). Був симпатиком французького політичного лідера Жана Жореса, хоча й відкидав його соціалізм. Обюртен як журналіст і літературний критик сформувався в добу переходу від традиції до модерну. Однак на відміну від консервативно налаштованих інтерпретаторів він не агітував проти художніх інновацій, навпаки, знаходив інтелектуальне задо-

волення в кожній новій «літературній ідеології» та коректно проаналізував її в своїх критичних начерках. У серпні 1914 р. вибухнула війна, і він як представник ворожої країни був заарештований і ув'язнений у Діжоні, на сході Франції, далі переміщений у в'язницю на острові Корсика, де залишався до 1917 р. Оскільки арештант був серйозно хворий, то французька влада випустила його й репатріювала до Німеччини через Швейцарію. Своє життя в умовах французького інтернування згадав у книжці «Мій досвід у Франції». Після 1917 р. продовжив літературну працю.

Книжку Віктора Обюртена «Мистецтво вмирає» випустило у світ 1918 р. київське видавництво «Грунт». Жанр цього твору – це синтез елементів мистецтвознавчого етюду, есе і поеми в прозі. Особливої пікантності публікації надає той факт, що переклад з німецької здійснив Лесь Курбас, чий постійним опонентом на терені теорії й практики театрального мистецтва у 1920-ті рр. виступав, як відомо, С. Єфремов.

Лесь Курбас (1887–1937) – видатний український режисер, актор, теоретик театру, драматург, публіцист, перекладач, засновник та головний режисер театру «Березіль» у Харкові (1922–1933). Народився в Галичині в родині акторів. Навчався на філософському факультеті Віденського університету, згодом у Львівському, але потяг до театру переміг. Співпрацював з гуцульським театром «Верховина», згодом у театрі «Бесіда», заснував «Тернопільські театральні вечори». З 1916 р. – у Києві, де розпочав самостійну діяльність у «Молодому театрі» (1917–1919). У короткому вступному слові, датованому 15 червня 1918 р., перекладач памфлету Віктора Обюртена висловив свої думки про ідеї німецького автора [11, с. 340–341; 8, с. 20–21], доводячи читачеві, що справи в царині культури не можна трактувати однозначно. Отже, маємо своєрідну полеміку трьох авторів, яким близькою й дорогою була доля мистецтва в широкому розумінні. Що вони відстоювали, чого не сприймали, з чим погоджувалися, на що сподівалися?

Віктор Обюртен писав свої гостропубліцистичні роздуми за кілька років до початку Першої світової війни. На це вказав Лесь Курбас у єдиному підрядковому коментарі до здійсненого ним перекладу. «Книжка видана в 1911 р. Однак сучасна війна, війна машин, хитроців стратега і дипломата, де героїчної вдачі індивідуум гине від кулемета, яким керує рука тремтячого боягуза, «Гіади», запевне, теж не дасть», – так відгукнувся український режисер на закид німецького публіциста. «Виглядає так, наче війна вже цілком вийшла з моди, і всі миловари можуть свobodніше віддихати» [11, с. 354]. Серед інших скарг на «сіру» сучасність і переліку причин «хвороби» та «смерті» мистецтва варто відзначити «маси й корисність»: «Перемінилось обличчя зеленої землі і вкрилось сіттю чорних доріг; і сни та ідеї

старих часів Горація і Гете вже більше не вдовольняють нової хапливої людської породи» [11, с. 345]. Інвективи Віктора Обюртена проти повсюдної індустріалізації звучать досить переконливо. Він захищає доквілля як сучасний еколог. Факт, що Рейн виглядає як «континентальна канава, якою возять у Голландію швейцарський маргарин» [11, с. 348], перетворюється для нього на драму. Сюжет про гори Саксонії з їхніми чарівними легендами, поєднаний з дитячими спогадами автора, зачепив за живе Сергія Єфремова, і він навів його у своїй рецензії. Німецький публіцист вважав, що «мистецтво вмирає, бо вмерло кохання», «вмирає Пригода» [11, с. 353, 355]. Він таврував сучасну йому епоху, бо вона є добою «організованої маси плебеїв». «Навіщо нам здалися сильні і самостійні особистості? – гнівно запитував він і саркастично додавав, – Хіба нам потрібно слонів, щоб крутити млинки для кави цієї сучасності?» [11, с. 356]. Цей логічно переконливий і водночас емоційно потужний зразок європейської публіцистики не випадково привернув увагу Леся Курбаса, який заходився його перекладати в умовах війни і революції, в країні, що відроджувалася для державного існування. Дослідниця творчості реформатора українського театру Н. Корнієнко, навівши розлогу цитату з передмови, слушно зазначила: «Режисер полемізує з “цією книжкою бездонного, безнадійного суму і глибокої любови до мистецтва”, він вірить, що майбутнє театру – в синтезі раціо і інтуїції. <...> Курбас не просто вірить у таке мистецтво, він “майструє” риштування» [7, с. 61–62].

Пафос Леся Курбаса сфокусований на палкій вірі в нову естетику, яка «відкриває перед нами цілком новий світ і безмежні невичерпані можливості. Дає нам радість знайти себе в мистецтві... І я смію думати, що ми стоїмо напередодні постановки такого високого і живого мистецтва, якому по силі рівного досі ще не було і яке так різниться від старого мистецтва, як наївні Бахові гавоти від потрясаючих скрябінських сонат» [8, с. 20].

Сергій Єфремов не тільки полемізував з автором та його перекладачем і певною мірою тлумачем, але й прагнув примирити дві чіткі візії щодо перспектив розвитку мистецтва: «вмирає» чи «народжується нове». Його симпатії – на боці німецького мистецтвознавця: «Життя, сучасне, диференційоване, здрібніле життя з його ознаками переступного часу, з його розпорощенням людськості на дрібні атоми, з нуртуванням якихось ще не зовсім визначених сил, з потопанням того, чим жила досі людськість, з жагучою спрагою по чомусь новому, що не набрало ще виразних форм – це життя дійсно не сприяє великому, повному мистецтву» [4, стовп. 1490]. Ці, сповнені гіркоти слова, можливо, характеризують не так Європу, як тогочасну Україну, країну доби революцій і контрреволюцій. Однак життєвий досвід і знання історії культури не дають Сергію Єфремову впасти

у відчай. Учений вірить, що мистецтво вистоїть й оновиться. Тут він вступає у зауважовану полеміку з Лесем Курбасом. Нове мистецтво уявляється йому як синтез традицій і новацій: «Рано ще навіть у тих обмежених формах, до яких зводить плачі Обюртена перекладчик, підставляючи під категорію засудженої на смерть так звану реальну школу в мистецтві. Це так само абсолют – негодящий вже тим самим, що він абсолют. <...> Справжній талант, що не зневолює сам себе, раз у раз потрапить сказати нове слово, і, навпаки, скільки гнітючого шаблону й убійчої трафаретності виявляють іноді “самостійні піонери”, які власне тільки пнуться і на самостійність, і на піонерство! І я теж думаю, що ми напередодні того часу, коли народитись має велике й сміливе мистецтво, – тільки що маю також сміливість думати, що народиться воно з елементів старого, як синтез внутрішнього й зовнішнього світа, що складається на матеріал для творця, як гармонія форми й змісту» [4, стовп. 1491]. Тут знову натрапляємо на ключову для зрілого Єфремова-критика тезу щодо потреби «гармонії форми й змісту» в літературі, театрі, образотворчому мистецтві. Варто також задуматися над його неприйняттям «абсолюту» або маніхейського поділу на чорне і біле – революційне і старорежимне.

Життя справді вище понад усякі теоретичні конструкції. У роки революції Лесь Курбас шукав натхнення у стародавніх греків: він показав у Києві трагедію Софокла «Цар Едип» у 1918 р. Його театр «за умов ентропії – розрухи, розпаду всіх систем життєзабезпечення, війни, фінансового краху – не просто ставив вистави. Він будував авангардні моделі художнього життя майбутнього!» [7, с. 62]. А в 1924 р. режисер здійснив новаторську постановку трагедії В. Шекспіра «Макбет». Сучасний канадський літературознавець так оцінила значення цього кроку: «Скандальність Курбасової постановки Шекспіра 1924 року була і політичною, й естетичною. Виглядало так, ніби його “Макбет” <...> не просто паплюжить світову театральну класику, у череді безкінечних зрад він показує аморальний, владолюбний світ, дуже схожий на світ глядачів у залі» [9, с. 11]. С. Єфремов, як засвідчують рядки з його «Щоденника», категорично не сприймав новацій березильців, але ще критичніше ставився до політики та ідеології більшовиків. Останні й помирили цих представників різних мистецьких напрямів. Помірили у властивий для сталінщини спосіб: обох оголосили «ворогами народу», заарештували й знищили. В'язня Соловецького табору Леся Курбаса розстріляли в урочищі Сандормох 3 листопада 1937 р. [1, с. 136]. Сергій Єфремов, який був проголошений керівником неіснуючої контрреволюційної антирадянської організації «Спілка визволення України», помер у в'язниці у 1939 р. за нез'ясованих обставин. Для повноти картини варто додати, що в радянській Україні утвердився єдино можливий, «правильний»

стиль у літературі та мистецтві – соцреалізм – і його очільником у театральному світі призначили Івана Микитенка («Ваню Шекспіра», як знущально висловилося І. Макарик, а критики трактували його «як Івана Шекспіра і Гомера революції» [9, с. 323]). Утім і він не пережив доби Великого терору.

Література

1. Білокін С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження / С. Білокін. – К., 1999.
2. Бойко Ю. Літературознавча та літературно-критична методологія Сергія Єфремова / Ю. Бойко // Сучасність. – 1976. – № 10. – С. 33–51.
3. Дашкевич Я. «Книгарь» – журнал епохи революцій і контрреволюцій / Я. Дашкевич // Україна. Наука і культура / Вид. АН України; т-ва «Знання» України. – К., 1991. – Вип. 25. – С. 26–44.
4. Єфремов С. [Рец.]: Віктор Обюртен. Мистецтво вмирає. Переклав Лесь Курбас. Мистецька бібліотека, ч. І. Видавництво «Грунт». Стор. 64. in 8°. Ц. 8 гривень. Київ, 1918 // Книгарь. – 1919. – Ч. 22. – Черв. – [Хроніка і бібліографія]. – Популярно-наукові видання. – IX. Мистецтво. – Стовп. 1489–1492.
5. Єфремов С. Карна експедиція. Епізод з найновішої історії української книги / С. Єфремов // Книгарь. – 1920. – Ч. 1–3 (29–31). – Стовп. 73–80.
6. Животко А. Історія української преси / А. Животко; упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999.

Віктор ОБЮРТЕН. Мистецтво вмирає. Переклав Лесь Курбас¹. Мистецька бібліотека, ч. І. Видавництво «Грунт». Стор. 64. in 8°. Ц. 8 гривень. Київ, 1918.

«Мистецтво вмирає»... «З мистецтвом кінець»... «Воно вже померло... і ніякий Бог не врятує вже мистецтва», «Так мусіло статись»...

Бувають часи, коли ці й подібні оклики тривозною хвилею котяться по найбільш чутливих верствах людськості, заливають її і знаходять собі одгомін у теж найінтелігентніших кругах громадянства. Часи такі досить регулярно вертаються на землю. Досить, щоб людськість опинилась у сутичках, щоб захмарилась далина майбутності й шляхи переплутались – і такі оклики конче будуть, мусять бути, не можуть – не бути... Для одних вони дають вихід накипілому почуванню зневір'я й песимізму – і для цих занепад мистецтва означає смерть усякого мистецтва, мистецтва взагалі, мистецтва як такого. Для інших це тільки добра okazія, щоб звести рахунки з попередниками і їх засудити на смерть: умирає, мовляв, старе мистецтво, але в муках розпаду й занепаду народжується мистецтво нове, що має оживити й осяяти світ молодим, не виданим ще промінням. У книзі, що лежить перед нами, бачимо сполучення обох цих настроїв. Автор говорить про мистецтво в цілому й думає, що можуть бути, в кращому разі, хіба хвилеві виблиски мистецтва – як от буває, що лампа блимне раз чи кілька ясніше перед

Здається, ні німецький мистецтвознавець, ні український літературознавець і громадсько-політичний діяч, ні режисер-новатор не могли навіть уявити собі масштабів того лиха, що очікувало на мистецтво та його щирих прибічників у ХХ ст. в лещатах тоталітарних режимів.

7. Корнієнко Н. Лесь Курбас: репетиція майбутнього / Н. Корнієнко. – К.: Либідь, 2007.
8. Курбас Л. Слово перекладача (Про книгу Віктора Обюртена «Мистецтво вмирає») / Л. Курбас // Курбас Л. Філософія театру; упоряд. М. Лабінський. – К.: Вид-во Солюмії Павличко «Основи», 2001. – С. 20–21.
9. Макарик І. Перетворення Шекспіра. Лесь Курбас, український модернізм і радянська культурна політика 1920-х років / І. Макарик. – К.: Ніка-Центр, 2013.
10. Неврлий М. Художні напрями й літературні угруповання в ранній українській літературі (1920–30-ті рр.) / М. Неврлий // Неврлий М. Минуле й сучасне: зб. слов'янознав. пр. – К.: Смолоскип, 2009.
11. Обюртен В. Мистецтво вмирає / В. Обюртен // Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини. – К.: Дніпро, 1988. – С. 340–371.
12. Рудий Г. Розвиток видавничої справи за доби Центральної Ради й Української держави (за матеріалами української преси 1917–1918 рр.) / Г. Рудий // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 12: у 2 ч. – Ч. 2. – С. 309–332.

тим, як згаснути; перекладчик, навпаки, певен, що тривога Обюртена принаймні передчасна: «ми стоїмо напередодні повстання такого високого і живого мистецтва, якому по силі рівного ще не бувало»².

Хто з них має рацію?

Думаю, що обидва. Але зовсім не так, як і автор, і перекладчик самі розуміють справу – не абсолютно. Тим часом обидва – чи то засуджуючи на смерть усе мистецтво, чи тільки так зване «старе» – орудують якраз абсолютами.

Вже регулярність і певна періодичність отих криків та нарікань на цілковитий занепад чи занідіння мистецтва показують, що справа не стоїть власне так безнадійно. Минуть критичні часи – і мистецтво одживає. Одживає до нового занепаду, коли знов та чи інша догадлива людина занесе його на кладовище або здасть на схованку до архіва, як культурний пережиток. І в гірких, саркастичних, уїдлих ієреміадах³ Обюртена, безперечно, багато гіркої правди. Життя, сучасне, диференційоване, здрібніле життя з його ознаками переступного часу, з його розпорощенням людськості на дрібні атоми, з нуртуванням якихось ще не зовсім визначених сил, з потопанням того, чим жила досі людськість, з жагучою спрагою по чомусь новому, що

не набрало ще виразних форм – це життя дійсно не сприяє великому, повному мистецтву. Автор наводить приклад, що німецькі поети виспівували колись красу Рейна і згадує власні враження з свого дитячого віку. «Тоді були довкола мене духи Саксонії⁴, гноми⁵ гори з чудодійною гіллячкою і чари казок німецької землі. А внизу, долиною, пливли тихі води вестфальської Везери⁶. Тепер всю цю долину покрито раціонально фабриками мотузок, миловарнями і клеєварнями, а на горі таємничого герцога саксонців приліплено провінційальний пам'ятник кайзера Вільгельма Великого⁷. Бачите – тоді і тепер... Це, звичайно, не дуже то втішна річ – оті раціональні миловарні та повітові пам'ятники. Але висновок з неї автор робить занадто категорично широкий: «і ніколи вже більше на цій оганьбленій землі не почує мрійник таємних історій про саксонських гномів⁸. Чому? Адже таємні історії, чи власне та психічна потреба, що їх приводить на світ, зовсім не такі вже й лякливі, щоб наполохатись і безвісти забігти од самого образу бравого кайзера з його акуратними бурцями⁹. Навпаки, вигадливі гноми можуть, аби оказія, посісти й саму фігуру прозового кайзера і зробити з неї джерело нової легенди, нового натхнення. Ну, а коли б саксонські гноми справді показали себе легкодушними, то не на них же світ мистецтва збігся. На цьому прикладі бачимо, який нахил до абсолютів має автор талановитого «треноса» або плача по мистецтву. Так само абсолютно бере він справу і з іншими причинами. Певна річ, не вмерло ще й кохання, цей «великий майстер і хлібодавця всіх мистецтв»; не вмер ентузіазм, не вмерла пристрась, не вмерла пригода, не вмерла особистість. І не може вмерти мистецтво, ця, мовляв справедливо Обюртен, «найбільш особиста річ на світі», найбільш особиста й інтимна навіть у колективних утворах. Просто пересунувся центр інтересів – од гномів, скажемо, чи високих героїв до звичайних, простих людей. Але і в них правдивий талант знайде і знаходить стільки ж матеріалу для справжнього мистецтва і стільки ж щирою запалу й натхнення, скільки його попередники знаходили в гномах Саксонії. Тільки й усього. І правити па-находи по мистецтву, мабуть, таки ще рано.

Рано ще навіть у тих обмежених формах, до яких зводить плачі Обюртена перекладчик, підставляючи під категорію засудженої на смерть так звану реальну школу в мистецтві. Це так само абсолют – негодящий вже тим самим, що він абсолют. В творчості, в мистецтві найбільше важить, звичайно, не сюжет, не тема, а виконання, цебо в останній лінії сила таланту й елемент щирості та безпосередності творця. Отже, школа, способи зовнішнього підходу до даного сюжету, виучка – це річ, власне, другорядна. Талант творить школу, а сама школа ще ніколи не творила талантів. Справжній талант, що не зневолює сам себе, раз у

раз потрапить сказати нове слово, і, навпаки, скільки гнітючого шаблону й убійчої графаретності виявляють іноді «самостійні піонери», які власне тільки пнуться і на самостійність, і на піонерство! І я теж думаю, що ми напередодні того часу, коли народитись має велике й сміливе мистецтво, – тільки що маю також сміливість думати, що народиться воно з елементів старого, як синтез внутрішнього й зовнішнього світа, що складається на матеріал для творця, як гармонія форми й змісту.

Так було – так буде і менш усього можна стати цьому неминучому процесові на заваді злостивими вихватками проти «старого» та самим новаторським ентузіазмом. Потрібно ще чогось. І те щось – то, знов кажу, талант і щирість, що знайдуть і нові, свіжі теми, й свіжих їм додадуть фарб. Це буде нове мистецтво і новим бути не перешкодить йому те, що воно органічно з старого виросло... Та це вже не для рецензії тема, а для трактата.

Памфлет Обюртена, талановитий, з захватом і з перцем написаний, безперечно, вартий уваги всіх, хто цікавиться справами мистецтва. Він будить думку і дає матеріал і для згоди з автором, і для змагання, і для перевірки себе на пункті естетичних теорій. Переклад – середній. Місцями хотілося б більш мистецького в українській парафії подзвіння по мистецтву.

Сергій Єфремов

Книгарь: літопис українського письменства. – 1919. – Ч. 22. – Черв. – [Популярно-наукові видання. IX. Мистецтво]. – Стовп. 1489–1492.

Коментарі

1. Переклад даної праці вміщено у виданні: Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини / Л. Курбас; упорядкув. і прим. М. Лабінського; передм. Ю. Бобошка. – К.: Дніпро, 1988. – С. 340–371. До іншої збірки Леся Курбаса увійшла його передмова до есе В. Обюртена (Курбас Л. Слово перекладача (про книгу Віктора Обюртена «Мистецтво вмирає») / Л. Курбас // Курбас Л. Філософія театру; упоряд. М. Лабінський. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – С. 20–21). Також див.: Лабінський М. Лесь Курбас – перекладач // Просценіум: театрознавчий журнал. – 2006. – № 2–3 (15–16).

2. Цитата із передмови Леся Курбаса. Див.: Курбас Л. Слово перекладача. – С. 20.

3. Ієреміада – тут: нарікання, ремствування.

4. Саксонія – земля в ФРН.

5. Гноми – у німецькій міфології: маленькі людиноподібні істоти, живуть у горах, лісах, під землею, оберігають скарби землі – самоцвіти й метали.

6. Везера (Везер) – річка в ФРН, протікає по землі Північний Рейн-Вестфалія.

7. Йдеться про пруського короля Вільгельма I (1797–1888), який у 1871 р. став першим німецьким імператором.

8. У праці В. Обюртена наведено чимало прикладів зникнення «грунту мистецтва, поезії» на теренах Великої Британії, Франції, Італії.

9. Тут: бакенбарди.